

CONSTANTIN PREDĂ, CALLATIS. NECROPOLA ROMANO-BIZANTINĂ (Biblioteca de arheologie, XXXVIII), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 134 p. + 94 planșe.

Necropola romano-bizantină ce formează obiectul monografiei recent publicată de C. Predă este situată în vestul Mangaliei, respectiv a anticului Callatis, la mai puțin de 1 km de vechiul *polis*. Din ea au fost dezvelite 387 morminte (367 morminte în necropola plană și 20 morminte introduse în tumulii I și III), ceea ce reprezintă încă destul de puțin (circa 20%) dacă avem în vedere că întreaga necropolă a fost evaluată la circa 2 000 morminte. Totuși, volumul de informații obținute până acum oferă posibilitatea formulării unor concluzii cuprinzătoare asupra ultimei perioade din istoria orașului Callatis.

Cartea despre necropola romano-bizantină de la Callatis reprezintă și prima monografie a unei necropole paleocreștine descoperită în țara noastră, fapt pentru care importanța ei nu se limitează la istoria Callatisului și nici chiar la aceea a Dobrogei. Datele cuprinse în această monografie vor putea servi pentru comparație și vor fi de mare interes la cercetarea altor necropole cu elemente incipiente de rit și de ritual creștine, mai ales a acelor de la nordul Dunării.

Autorul a organizat lucrarea în următoarele capitole: *Introducere* (p. 7—8); *Istoricul cercetărilor* (p. 9—13); I — *Tipurile de morminte. Ritul și ritualul* (p. 15—24); II — *Inventarul. Tipurile de obiecte* (p. 25—76); III — *Incheiere* (p. 77—83); IV — *Descrierea mormintelor și a inventarului* (p. 84—117). La acestea se adaugă o listă de abrevieri (p. 119), un rezumat în limba germană (p. 121—134) și 94 planșe. Alte șapte figuri, între care și planul general al necropolei (pliant), au fost incluse în text.

În capitolul I se face o sinteză cu privire la ritul funerar, analizându-se în special tipurile de morminte, poziția scheletelor și numărul acestora în fiecare mormint. Capitolul al II-lea, cel mai întins, prezintă diferitele categorii de obiecte de inventar (*A — Ceramică; B — Vase de sticlă; C — Fibule și garnituri de curea; D — Obiecte de podoabă; E — Obiecte pentru toaletă; F — Obiecte diferite; G — Descoperirile monetare*), pentru care se stabilesc tipurile, analogiile și cronologia. Aici se găsesc, de fapt, toate datele care se referă la ritual (obiceiul de a pune vase de lut și de sticlă, cuțite și ace de cusut în morminte) și la obiceiurile de port (acesorii vestimentare, obiecte de toaletă și po-

doabe). În capitolul al III-lea sînt prezentate principalele concluzii cu privire la cronologie, ritul și ritualul de înmormîntare practicate în necropola romano-bizantină de la Callatis, precum și la caracterul ei creștin. De asemenea, autorul încadrează necropola de la Callatis în ansamblul descoperirilor din zonă și formulează importante concluzii istorice referitoare la teritoriul Dobrogei în perioada romano-bizantină. Catalogul descoperirilor (capitolul IV), prezentat la sfîrșit ca o anexă, euprinde o descriere amănunțită a fiecărui mormînt, pentru care se notează concis datele cu privire la tipul de mormînt, situația scheletului (sau a scheletelor cînd sînt mai multe) și inventar. Informațiile din text sînt întregite de ilustrația bogată cuprinsă în cele 94 planșe cu desene și fotografii de morminte și obiecte de inventar, care însă nu includ în totalitate piesele descoperite.

Așa cum preciza chiar autorul în finalul concluziilor sale, datele pe care le deținem în prezent asupra necropolei romano-bizantine de la Callatis, deși parțiale, „pot servi ca puncte de plecare și de sprijin“ pentru cercetările viitoare. Desigur, fiecare din problemele principale tratate în cuprinsul monografiei, cum ar fi acelea referitoare la rit, ritual, cronologie sau caracterul creștin al necropolei, ar putea fi reluată în discuție, pentru a face unele precizări, completări și nuanțări, după cum o arată și recenziile deja apărute (P. Diaconu, în *SCIVA*, 32, 1981, 2, p. 309—312; R. Harhoiu, în *Dacia*, N.S., 25, 1981, p. 410—412). Spre exemplu, problema cronologiei interne a necropolei nu poate fi considerată ca definitiv rezolvată. Chiar fazele cronologice propuse de R. Harhoiu în recenzia menționată nu se sprijină pe o prezentare generală a asociației tipurilor de obiecte și a tuturor elementelor de rit, ritual și obiceiuri de port și, de asemenea, nu acoperă întreaga perioadă de înmormîntări din necropola romano-bizantină de la Callatis. În același timp, trebuie menționat că realizarea unei diagrame cu asociații de tipuri de obiecte nu este deloc simplă, întrucît deseori același mormînt conține mai multe schelete, iar apartenența inventarului și succesiunea înmormîntărilor nu pot fi stabilite întotdeauna. Totuși, cu eforturi mai stăruitoare, cel puțin o parte din morminte ar putea fi incluse într-o astfel de diagramă, care ne-ar oferi un tablou exact și mai complet asupra etapelor de înmormîntări.

Caracterul creștin al necropolei romano-bizantine de la Callatis este evident și el rezultă din analiza principalelor obiceiuri de rit și de ritual. Dar, așa cum a subliniat și C. Preda (p. 81), la multe morminte se mai păstrează unele tradiții păgîne, mai ales în prima fază a necropolei. Astfel, pentru etapa de început înregistrăm destul de multe morminte avînd ofrande în vase de lut și de sticlă. Dispariția treptată a acestui ritual păgîn este sesizabilă uneori în mormintele cu mai multe schelete, în care vasele de lut sau de sticlă apar numai la primul ori la primii înmormîntați, după care, datorită probabil interdicțiilor tot mai drastice ale noii religii, obiceiul nu s-a mai repetat.

Mentînerea unor tradiții păgîne într-un cimitir în totalitate creștin, la nivelul secolului al IV-lea și începutul celui următor, ne oferă posibilitatea de a stabili mult mai exact natura și conținutul obiceiurilor de

înmormintare în perioada creștinismului incipient. Spre exemplu, se observă că poziția mâinilor și a picioarelor în morminte nu este întotdeauna conformă cu prescripțiile religiei creștine. Numeroasele cazuri de abateri de la poziția creștină a scheletelor, în special a mâinilor și a picioarelor, nu pot fi explicate numai prin deranjamente, întrucât unele abateri se constată și în ceea ce privește orientarea vest-est a mormintelor, care nu mai pot fi puse pe seama aceluiași cauze. De asemenea, o toleranță foarte mare a creștinismului este de observat și în ceea ce privește accesoriile vestimentare, obiectele de toaletă și mai ales podoabele.

Obiceiurile de port, ca și acelea de rit și de ritual practicate în necropola romano-bizantină de la Callatis necesită în continuare o analiză foarte temeinică. Sesizarea tuturor detaliilor va facilita nu numai înțelegerea modului în care s-a adoptat noua religie la Callatis, ci mai ales felul în care, în perioada inițială, creștinismul a tolerat unele tradiții păgâne. Acceptate la început, acestea au fost treptat înlăturate. La Callatis se observă, spre exemplu, că din morminte dispar mai întâi ceramica și mai apoi podoabele, ceea ce arată că interdicțiile s-au generalizat la început în domeniul ritualului și abia mai târziu în sfera obiceiurilor de port. Cunoașterea în amănunt și pe etape a acestei situații la Callatis și în general în teritoriile romano-bizantine de la sudul Dunării va ajuta foarte mult înțelegerea aceluiași fenomen în regiunile de la nordul fluviului. Avem în vedere, între altele, apariția unor morminte orientate vest-est, cu schelete având picioarele întinse și mâinile așezate pe piept sau pe abdomen, lipsite de inventar ceramic, din fazele târzii ale necropolelor de tip Sintana de Mureș. Situația de la Callatis arată că la nivelul acestui orizont cronologic (secolul al IV-lea și începutul celui de al V-lea) inventarul ceramic mai poate apărea în mormintele creștine. În același timp, orientarea mormintelor creștine pe direcția vest-est sau pe una apropiată de aceasta devine de la început obligatorie. Firește, în regiunile de la nordul Dunării, situate în afara imperiului, abaterile de la obiceiurile de înmormintare creștine ar putea fi mai numeroase, iar toleranța mai mare și de mai lungă durată.

O privire sumară asupra planului general al cimitirului dezvăluie faptul că mormintele de la Callatis formează grupe distincte, despărțite prin spații libere. Acest lucru iese mai bine în evidență acolo unde, prin săparea a cîte patru secțiuni una lângă alta, au fost cercetate sectoare compacte mai întinse. De exemplu, în sectorul celor patru secțiuni alăturate orientate E-V, mormintele alcătuiesc trei grupe principale, una în est, una în vest și alta în centru. Această grupare a mormintelor în planul necropolei nu poate fi întâmplătoare, mai ales că este confirmată și prin alte criterii. Astfel, se observă o anumită grupare după tipurile de morminte. Spre exemplu, grupări de morminte în cistă completă cu capac se pot sesiza în nord (M. 16, 17, 22, sau M. 10—12, 58), în marginea estică (M. 53, 56, 57) și în cea vestică (M. 2, 3, 5—7) a necropolei.

Mai clar se poate constata gruparea mormintelor după ritualul funerar. Cele 45 morminte în care s-au găsit vase de lut nu apar uniform repartizate pe suprafața necropolei și nici măcar pe o parte a ei. În

cuprinsul celor trei grupări de morminte observabile în zona secțiunilor cu orientare E—V, ceramica se află grupată numai în grupările de morminte din est (M. 204, 208—211, 243, 253, 312) și din vest (M. 221, 222, 228, 272, 294, 295), lipsind aproape cu totul în cea din mijloc, unde se găsește doar un singur vas, în mormîntul 286, situat la marginea grupării respective de morminte. Interesant este de semnalat și faptul că tocmai cele două grupări de morminte cu ceramică sînt lipsite de accesorii vestimentare (cu excepția unui singur mormînt 230 din grupa de vest), categorie de obiecte care dimpotrivă se concentrează în gruparea centrală de morminte (M. 219, 220, 230, 260, 267, 279, 280, 282, 286), fără inventar de ceramică. În sfîrșit, o altă grupare clară a vaselor de lut se găsește puțin mai la nord, fiind alcătuită din șase morminte (M. 87, 90, 92, 95, 96, 103).

Grupări clare alcătuiesc și mormintele fără inventar. Astfel de grupări de morminte fără inventar, în cistă, se află în sud (M. 242, 244, 245, 275, 276), în centru (M. 105, 106, 126, 128—130) și în nord-est (M. 64, 70—73), după cum o grupare de morminte fără inventar, în groapă cu capac, se găsește în zona centrală.

Interceptarea acestor grupări de morminte este încă dificil de făcut. Ele nu par a fi doar rezultatul unor înmormîntări în etape diferite. Foarte probabil ele vor putea fi explicate prin alte cauze, între care va trebui avută în vedere și organizarea înmormîntărilor pe familii și pe grupe de familii.

Cele cîteva observații făcute mai sus arată cu claritate valoarea deosebită a descoperirilor din necropo'a romano-bizantină de la Callatis, implicațiile istorice ale acestui obiectiv arheologic de primă importanță și necesitatea de a se relua cercetarea lui, atît cît mai este posibil. Monografia elaborată pe baza cercetărilor de pînă acum completează substanțial informația istorică pentru ultima epocă de înflorire a orașului Callatis. Autorul, analizînd cu minuțiozitate documentația existentă, reușește de fapt să schițeze o imagine mai generală asupra Dobrogei în perioada romano-bizantină. Cartea sa, publicată în condiții excelente de către Editura Academiei R. S. România, este o realizare deosebită, foarte necesară istoriografiei românești, care deschide un capitol nou în cercetarea romanității poporului român.

Sanda IONIȚA